

**Ilmiy amaliy
jurnal
№ 6 (8)
2026**

**YANGI
O'ZBEKISTON
IQTISODIYOTI**

“YANGI O‘ZBEKISTON IQTISODIYOTI” *jurnali* 6-son 2026 yil

**O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI
OLIIY TA’LIM, FAN VA INNOVATSIYALAR VAZIRLIGI**

**MIRZO ULUG‘BEK NOMIDAGI
O‘ZBEKISTON MILLIY UNIVERSITETI**

YANGI O‘ZBEKISTON IQTISODIYOTI

6

ISBN 978-9943-5256-3-4

Toshkent – 2026

MUNDARIJA

Karabayev R.Z. Raqamli iqtisodiyot: nazariy asoslari va O‘zbekistonda rivojlanish yo‘nalishlari.....	8
Ubaydullayeva N.A. Zamonaviy iqtisodiy sharoitda kichik biznes korxonalarining rivojlanish strategiyalari: nazariy yondashuvlar.....	11
Xatamov A.A. Raqamli transformatsiya asosida ixtisoslashtirilgan savdo majmualarida moliyaviy resurslarni boshqarishni takomillashtirish.....	15
Yokubjonova X.Yo. Co-marketing strategiyasining ekoturizmni brendlashiga integratsiyasi: metodologik yondashuv va amaliy natijalar.....	19
Yusupova M.B., Jamoliddinova (Usmonova) S.S. Ustama xarajatlarni tasniflash va uning mahsulot tannarxini shakllantirishdagi ahamiyati.....	24
Abdug‘ofurova O.M., Yusupova M.B. Ishlab chiqarish korxonalarida tannarxni kalkulyatsiya qilish va uni takomillashtirish yo‘llari.....	27
Xojiboyev M.Sh. Xorijiy tajribalarni O‘zbekiston nodavlat oliy ta’lim muassasalari boshqaruv hisobi tizimiga moslashtirish: nazariy asoslar va amaliy istiqbollari.....	31
Исраилова Д.К. Глобализация в условиях демографического кризиса: социально-экономические риски.....	38
Qurbonova X.I. Bozor iqtisodiyotida davlatning makroiqtisodiy muvozanatni ta’minlash va inqirozga qarshi siyosati.....	43
Asqarov A.H. Oliy o‘quv yurti talabalarida moliyaviy savodxonlikni aniqlash me’zonlari (noiqtisodiy yo‘nalishi talabalar misolida).....	47
Yunusova S.A., Turg‘unboyev A.A. Eko-mehmonxona tushunchasi, turlari va asosiy xususiyatlari.....	51
Barnayev Z.Sh. Xizmat ko‘rsatish sohasi korxonalari raqobatbardoshligining mazmun-mohiyati va xususiyatlari.....	55
Bobokulov A.A. Erkin iqtisodiy zonalar va kichik sanoat zonalarining hududiy iqtisodiy integratsiyaga ta’siri.....	59
Рахимжонов Б.Б., Рахимжонов Б.Б. Инновационные процессы как фактор развития промышленных предприятий.....	63
Matmusayev M.O. Raqamli iqtisodiyot sharoitida sanoat korxonalarining raqobatbardoshligini oshirish strategiyalari.....	67
Raxmatjonova G.E. Ishlab chiqarish korxonalarining asosiy vositalari buxgalteriya hisobini xalqaro andozalar talablari bo‘yicha takomillashtirish.....	72
Kamoldinova N.A. Ayollar tadbirkorligi faoliyatida raqamli integratsiya darajasini baholash.....	76
Xaitova M.K. Raqamli platformalar orqali biznes modellarini yangilash va kompaniyalar strategik imkoniyatlarini kengaytirish.....	81
Yo‘ldashev M., Sotvoldiyev U. Davlat byudjetini taqchilligi va uni kamaytirish mexanizmlari.....	85
Maribjonov B.I., Arabboyev J.S. Tuman mahalliy byudjetidan moliyalashtiriladigan maktabgacha va maktab ta’limi tashkilotlarining 4-guruh xarajatlarining tahlili.....	88
Ro‘ziyev Sh.Sh. Hududiy iqtisodiy rivojlanishda mahalliy ishlab chiqarishni boshqarishning zamonaviy usullari.....	92
Nematov G‘.G‘., Sotvoldiyev U.K. O‘zbekistonda yashil iqtisodiyotga o‘tishning iqtisodiy asoslari va istiqbollari: deкупpling indeksi tahlili.....	95
Karimov D.M., Mustafayeva H. Xorij tajribasi asosida O‘zbekistonda pensiya tizimini takomillashtirish....	99
Ermatova S.I. Sanoat korxonalarida majburiyatlar tarkibi va moliyaviy barqarorlikning empirik tahlili (Andijon viloyati to‘qimachilik korxonalari misolida).....	104
Ermatov M.S. Sun’iy intellekt va mehnat bozorida raqamli inqilob: tahdidmi yoki kelajak imkoniyatimi?....	107
Azizova H.A. Raqamli transformatsiya sharoitida sanoat korxonalarining investitsion-innovatsion faoliyatini takomillashtirish yo‘llari.....	111
Юсупов А.С., Джангабаева Г.П. Международный рынок акций: содержание, виды и особенности..	114
Xusanova Z.R. Andijon viloyatida ayollar tadbirkorligini rivojlantirishning tashkiliy-iqtisodiy mexanizmi va uning xususiyatlari.....	119
Abdulazizov A.A. Energetika tarmog‘i korxonalarida ishlab chiqarish resurslaridan samarali foydalanishning nazariy asoslari.....	122
Norov A.E., Fazliddinov Sh.Sh., Erkinov X.X. Liderlik va motivatsiya o‘rtasidagi munosabatga ta’sir etuvchi omillar.....	126
Атаханова Ш.С., Мирхамидова Д.Н. Цифровая трансформация как инструмент достижения ESG-целей в нефтегазовой сфере Республики Узбекистан.....	131
Toxirov J.R. Mijozlarga yo‘naltirilgan raqamli marketing asosida savdo xizmatlarini modernizatsiya qilish.	136

“YANGI O‘ZBEKISTON IQTISODIYOTI” *jurnali* 6-son 2026 yil

Sulaymonova F., Ro‘zimov B. Online ta’lim xizmatlari bozorining kengayishi natijasida an’anaviy ta’lim sektorida yuz berayotgan iqtisodiy o‘zgarishlar.....	140
Zayavitdinova N.M. Hududda xizmat ko‘rsatish korxonalari faoliyatini boshqarish strategiyasini takomillashtirish.....	143
Odilova M.A. Kimyo sanoatidagi korxonalar faoliyatida resurslardan samarali foydalanish.....	147
Axmedova D.N. Mintaqaviy raqamli tayyorlik indeksining hududiy iqtisodiy o‘lishga ta’siri.....	151
Sapayeva N.K. O‘zbekiston to‘qimachilik sanoatida yashil transformatsiya va B2B raqamli marketing asosida barqaror rivojlanish modeli.....	155
Allayarov S. Startup financing mechanisms: a comparative analysis of angel investment, venture capital, bank lending, and state grants.....	158
Махмудов О.Х. Moliya tizimining boshqa iqtisodiy tizimlar bilan aloqadorligi.....	162
Ibragimova M.M. “Yashil iqtisodiyot” va “Yashil tadbirkorlik” tushunchalarining iqtisodiy mazmuni va evolyusion transformatsiyasi.....	167
Olimjonov A. Korxona faoliyatining samaradorligini oshirishda moliyaviy barqarorlik va rentabellik ko‘rsatkichlari o‘zaro bog‘liqligini tahlil qilish.....	171
Rakhimboeva B.D. Analysis of the economic situation of the development of export activities of small businesses in Uzbekistan.....	174
Raxmatova F.Y. To‘qimachilik korxonalarida aylanma iqtisodiyot modelini joriy etishning iqtisodiy mexanizmlari.....	178
Ergasheva A.F. Milliy hunarmandchilik mahsulotlarini brendlash va bozorda pozitsiyalashning strategik yondashuvlari.....	181
Navruzova G.U. Theoretical models and institutional mechanisms, forms and structures of cooperation between education and manufacture.....	184
Djumayeva S.K. Yashil investitsiya muhitini shakllantirishda raqamli iqtisodiyotning makroiqtisodiy ta’siri (O‘zbekiston hududlari misolida).....	188
Pardayev TN., Muqimov A.R. Boymirzayev K.M. Jismoniy shaxslar tomonidan olib kiriladigan tovarlardan bojxona to‘lovlarini undirishni takomillashtirish.....	193
Ибодуллоева З.С. Экономические стимулы внедрения водосберегающих технологий в аграрном секторе Узбекистана.....	199
Ibragimova G.S. Ta’lim sifatini yaxshilashda innovatsion yondashuvlar va raqamli vositalar.....	203
Raxmatova S.S. Turizmni davlat tomonidan qo‘llab-quvvatlashning o‘ziga xos xususiyatlari.....	207
Umarova M.M. Foreign brand spillovers and export performance of smes in emerging economies: a panel data analysis.....	212
Karimova F.A. Ekoturizmni barqaror rivojlantirishning xorijiy tajribasi va ularni O‘zbekistonda qo‘llash imkoniyatlari.....	217
Raxmanov B.I. Investitsiya siyosatini amalga oshirish mexanizmini takomillashtirish.....	221
Ashurova G.N. Charm-poyabzal sanoati korxonalarida sifatni boshqarish tizimini takomillashtirish yo‘llari.....	225
Axmadjanov I.I. Shaharlar va shahar aglomeratsiyalari mintaqalar va mamlakatlar ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishining drayveri.....	228
Эгамназарова Г.Ш. Рақамли тенгсизлик: давлатлар ва тармоқлар ўртасидаги технологик узилишларни камайтириш йўллари.....	232
Mamanazarov M.A. Iqtisodiy o‘lishni rag‘batlantirishda milliy iqtisodiyotni modernizatsiya qilishning xorij tajribasi.....	236
Химматов А.Х. Йўл корхоналарини хусусийлаштиришнинг афзалликлари ва оқибатлари.....	241
Kambaraliyeva I.S. Raqamli iqtisodiyot sharoitida mehnat bozorining transformatsiyasi va raqamli ko‘nikmalarning ahamiyati.....	244
Muxiddinov T.Sh. Jizzax viloyatida turizm infratuzilmasini rivojlantirish yo‘nalishlari.....	248
Sayxdodjayeva N.I. Ijtimoiy va ekologik audit: barqaror rivojlanishni ta’minlashda zamonaviy nazorat mexanizmi.....	253
Fayzullayev J.N. Milliy iqtisodiyotni innovatsion rivojlantirishning xorijiy tajribalari.....	257
Tursunova N.X. «Xayot sug‘urtasining iqtisodiy mohiyati va uning aholi moliyaviy xavfsizligini ta’minlashdagi roli».....	261
Abdishukurova G.M., Bozorboyev A.R. Sug‘urta kompaniyasi balansini “Risk tetraedri” modeli asosida baholash.....	266
Abdurasulova M.O. Zamonaviy iqtisodiyot nazariyasi asoschilari.....	270

Vaxidov A. Buxgalteriya hisobining tarkibiy tuzilishi - moliyaviy va boshqaruv hisobi.....	273
Turg‘unova T., Muftaydinov Q. Iqtisodiy zonalarda ekologik tadbirkorlikni investitsion va innovatsion qo‘llab-quvvatlashning xorijiy tajribalari.....	277
Kurbanov F.U. Raqamli iqtisodiyotning moliyaviy xizmatlar bozoriga ta’siri.....	283
Umarov T.S. Qurilish sanoati korxonalari iqtisodiy barqarorligini statistik baholashning nazariy-uslubiy asoslarini takomillashtirish.....	287
Rahimova N.A. Kichik biznes subyektlarida inson resurslarini boshqarish tizimidagi muammolari va ularni bartaraf etishda zamonaviy yondashuvlar.....	291
Yangiboyev U.A. Raqamli iqtisodiyot sharoitida iqtisodiy menejment tizimini takomillashtirishning nazariy-uslubiy asoslari va amaliy yo‘nalishlari.....	295
Махкамова Н.С. Роль зеленых облигации в финансировании проектов устойчивого развития.....	299
To‘xtarova F.Y. Analysis of tourism insurance practices and their economic efficiency.....	304
Anvarov Sh.D. O‘zbekiston qimmatli qog‘ozlar bozorida investitsion muhitni rivojlantirishning institutsional va infratuzilmaviy omillari.....	308
Xalmirzayev O.A. Ko‘p obyektli savdolarida Vickrey-Clark-Groves mexanizmining samaradorligi tahlili....	313
Zaidov I.I. Qishloq xo‘jaligi mahsulotlari bozorida raqobat munosabatlarini boshqarish mexanizmlari.....	318
Rahimova N.A. Inson kapitalini boshqarishning tashkilot raqobatbardoshligiga ta’siri.....	321
Gulimboyev S.I., Rejapov X.X. O‘zbekiston oliy ta’lim tizimida ta’lim kreditlarining iqtisodiy ahamiyati....	324
Bardiyev S.U. Mintaqada raqamli iqtisodiyotning iqtisodiy samaradorligini baholash: Xorazm viloyati misolida.....	328
Qulmatova S.S. Mahalla tizimida oziq-ovqat ta’minoti zanjirini IoT va sun’iy intellekt texnologiyalari asosida intellektual boshqarish mexanizmlarini takomillashtirish.....	332
Aminov S.S. Mintaqada qurilish sohasidagi innovatsion rivojlanishga ta’sir etuvchi omillar.....	336
Дадабоева М.М. Кичик бизнеснинг иқтисодий тармоқлари бўйича ривожланиш тенденциялари.....	340
Numonjonova N.A. Kichik biznesni rivojlantirishda investitsiyalardan foydalanish samaradorligini oshirish	344
Абдулазизов А.А. Гидроэнергетика саноати ва унда ресурс тежаш жараёнларининг хорижий тажрибалари.....	348
Muradov O.U. Sanoat korxonalarida iqtisodiy samaradorlikni oshirish bo‘yicha xorijiy tajribalar va ulardan foydalanish imkoniyatlari.....	352
Saidova M.J. Xorijiy mamlakatlarda kichik biznes va xususiy tadbirkorlikni rivojlantirish tajribasi va uni O‘zbekistonda qo‘llash yo‘nalishlari.....	356
Umirova G.Sh. Qurilish materiallari ishlab chiqarish korxonalarida rentabellik ko‘rsatkichlari asosida iqtisodiy samaradorlikni baholash metodikasini takomillashtirish.....	360
Narmanov U.A., Nazarov J.B., Tursunaxmadov X.Sh. Moliyaviy risklarning iqtisodiy ahamiyati va uni boshqarishning zarurligi: risk tushunchasi va uning turlari.....	365
Nosirov S.N. Barqaror moliyalashtirish global bozorlari: zamonaviy tendensiyalar va rivojlanish muammolari.....	369
Farmanov J.Z., Sanetullaev A.E. Modeling of economic basis and forecast indicators of innovation transformation processes in agricultural entrepreneurship.....	373
Mirzataev S.M. Integration of digital and smart technologies in increasing the ecological resilience of the agricultural system.....	376
Kidirniyazov A.Sh. Development of artificial intelligence-based service monitoring systems for construction quality control.....	379
Абдуллаева Ш.Э. Халқаро индекслар асосида ижтимоий ҳимоя тизимини молиялаштириш.....	382
Mirjalolova M.M. Sun’iy intellekt texnologiyalarining O‘zbekistonda kichik biznes va xususiy tadbirkorlik samaradorligini oshirishdagi o‘rni.....	389
Baytanov O‘.M. Sanoat korxonalarida mahsulot sifatini boshqarishning tarmoq xususiyatlari.....	394
Умаров А.Т. Особенности развития социальной сферы в Узбекистане.....	400

**MOLIYAVIY RISKLARNING IQTISODIY AHAMIYATI VA UNI BOSHQARISHNING
ZARURLIGI: RISK TUSHUNCHASI VA UNING TURLARI**

**ЭКОНОМИЧЕСКОЕ ЗНАЧЕНИЕ ФИНАНСОВЫХ РИСКОВ И НЕОБХОДИМОСТЬ
УПРАВЛЕНИЯ ИМИ: ПОНЯТИЕ РИСКА И ЕГО ВИДЫ**

**ECONOMIC SIGNIFICANCE OF FINANCIAL RISKS AND THE NEED FOR THEIR
MANAGEMENT: THE CONCEPT OF RISK AND ITS TYPES**

Narmanov Ulug‘bek Abdugapporovich

O‘zbekiston Milliy universiteti Iqtisodiyot fakulteti katta o‘qituvchisi

Nazarov Jaloliddin Burxon O‘g‘li

O‘zbekiston Milliy universiteti Iqtisodiyot fakulteti katta o‘qituvchisi

Tursunaxmadoev Xasan Shuhrat O‘g‘li

O‘zbekiston Milliy universiteti Iqtisodiyot fakulteti talabasi

Annotatsiya

Ushbu maqolada moliyaviy risklarning iqtisodiy ahamiyati, ularning kelib chiqish sabablari va zamonaviy iqtisodiyotda tutgan o‘rni tahlil qilingan. Shuningdek, “risk” tushunchasining nazariy mohiyati, iqtisodiy adabiyotlardagi talqinlari va moliyaviy risklarning tasnifi keng yoritilgan. Maqolada moliyaviy risklarni boshqarish zarurligi asoslab berilgan bo‘lib, bu jarayonning korxonalar moliyaviy barqarorligini ta‘minlashdagi o‘rni va ahamiyati ochib berilgan. Tadqiqot davomida moliyaviy risklarni boshqarishning zamonaviy usullari, jumladan, diversifikatsiya, xedjlash va sug‘urtalash mexanizmlari tahlil qilingan.

Kalit so‘zlar: moliyaviy risk, noaniqlik, risklarni boshqarish, bozor riski, kredit riski, likvidlik riski, diversifikatsiya, xedjlash.

В данной статье анализируется экономическое значение финансовых рисков, их причины и место в современной экономике. Также рассматривается теоретическая сущность понятия «риск», его интерпретации в экономической литературе и классификация финансовых рисков. В статье обосновывается необходимость управления финансовыми рисками, раскрывается роль и важность этого процесса в обеспечении финансовой стабильности предприятий. В ходе исследования анализируются современные методы управления финансовыми рисками, включая диверсификацию, хеджирование и страховые механизмы.

Ключевые слова: финансовый риск, неопределенность, управление рисками, рыночный риск, кредитный риск, риск ликвидности, диверсификация, хеджирование.

This article analyzes the economic importance of financial risks, their causes, and their role in the modern economy. Additionally, the theoretical essence of the concept of "risk," its interpretations in economic literature, and the classification of financial risks are extensively covered. The article substantiates the necessity of financial risk management, revealing its role and importance in ensuring the financial stability of enterprises. The research analyzes modern methods of financial risk management, including diversification, hedging, and insurance mechanisms.

Keywords: financial risk, uncertainty, risk management, market risk, credit risk, liquidity risk, diversification, hedging.

Bozor iqtisodiyoti sharoitida har qanday xo‘jalik yurituvchi subyektning faoliyati muayyan darajadagi noaniqlik sharoitida amalga oshiriladi. Iqtisodiy munosabatlarning murakkablashuvi, moliyaviy bozorlarning globallashuvi va iqtisodiy sikllarning tebranishi korxonalar faoliyatida moliyaviy risklarning yuzaga kelish ehtimolini oshirmoqda. Shu nuqtai nazardan, moliyaviy risklarning iqtisodiy ahamiyatini chuqur anglash va ularni samarali boshqarish tizimini yaratish har qanday korxona yoki tashkilotning barqaror rivojlanishining muhim shartiga aylanib bormoqda.

Moliyaviy risklarni o‘rganishga bo‘lgan qiziqish iqtisodiy fanning shakllanish davridayoq boshlangan. Mashhur iqtisodchi Adam Smit o‘z asarlarida tadbirkorlik faoliyati bilan bog‘liq mumkin bo‘lgan yo‘qotishlarning kompensatsiyasi sifatida "risk to‘lovi" tushunchasini kiritgan edi. Keyinchalik F.Nayt o‘zining "Risk, noaniqlik va foyda" nomli fundamental asarida risk va noaniqlik o‘rtasidagi farqni aniq belgilab berdi. Uning fikricha, risk — bu o‘lchanishi mumkin bo‘lgan noaniqlik bo‘lsa, noaniqlikning o‘zi esa miqdoriy jihatdan baholab bo‘lmaydigan holatdir [1].

Moliyaviy risklarning iqtisodiy ahamiyati shundaki, ular nafaqat alohida korxona yoki tashkilotning moliyaviy natijalariga, balki butun iqtisodiy tizimning barqarorligiga ta‘sir ko‘rsatishi mumkin. Jahon moliyaviy-iqtisodiy inqirozlari tajribasi shuni ko‘rsatadiki, moliyaviy risklarni yetarlicha baholamaslik va samarasiz boshqarish nafaqat alohida kompaniyalarning bankrot bo‘lishiga, balki butun davlatlar miqyosidagi iqtisodiy tangliklarga olib kelishi mumkin.

Risk tushunchasining iqtisodiy mazmuni va evolyutsiyasi

Iqtisodiy adabiyotlarda "risk" tushunchasining yagona ta‘rifi mavjud emas. Bu turli mualliflarning tadqiqot maqsadlari, yondashuvlari va ilmiy maktablarining farqliligi bilan izohlanadi. O‘zbek tilining izohli lug‘atida risk "zararga uchrash xavfi, ehtimoli" deb ta‘riflangan bo‘lsa, iqtisodiy lug‘atlarda bu tushuncha kengroq talqin etiladi.

Moliyaviy menejment nuqtai nazaridan risk — bu kutilayotgan daromaddan chetlanish ehtimoli yoki moliyaviy yo‘qotishlarning yuz berish imkoniyatidir [2]. Bu ta‘rifda riskning ikki muhim jihati aks etgan: birinchidan, risk natijalarning noaniqligi bilan bog‘liq bo‘lsa, ikkinchidan, bu noaniqlik miqdoriy jihatdan ifodalanishi mumkin.

Zamonaviy iqtisodiy nazariyada risk va noaniqlik tushunchalari bir-biridan farqlanadi. Noaniqlik deganda, kelajakda yuz berishi mumkin bo‘lgan hodisalarning ehtimollik taqsimoti noma‘lum bo‘lgan holat tushuniladi. Risk esa, aksincha, mumkin bo‘lgan natijalarning ehtimollik taqsimoti ma‘lum bo‘lgan yoki statistik usullar yordamida baholanishi mumkin bo‘lgan vaziyatni ifodalaydi.

Risk tushunchasining evolyutsiyasida bir qancha bosqichlarni ajratish mumkin. Dastlabki bosqichda risk asosan sug‘urta munosabatlari kontekstida o‘rganilgan bo‘lsa, keyinchalik bu tushuncha tadbirkorlik faoliyati bilan bog‘liq holda tahlil qilina boshladi. Hozirgi bosqichda esa risk boshqaruv obyekti sifatida qaraladi va uni minimallashtirish, optimallashtirish imkoniyatlari o‘rganiladi.

Moliyaviy risklarning klassifikatsiyasi va turlari

Moliyaviy risklarni turli mezonlar asosida klassifikatsiya qilish mumkin. Zamonaviy iqtisodiy adabiyotlarda eng keng tarqalgan yondashuvlardan biri risklarni tizimli va tizimli bo‘lmagan risklarga ajratishdir.

Tizimli risklar — butun iqtisodiy tizimga yoki uning muhim qismiga ta‘sir ko‘rsatadigan risklardir. Bularga quyidagilar kiradi:

Siyosiy risklar — davlat boshqaruvidagi o‘zgarishlar, qonunchilikdagi islohotlar, siyosiy beqarorlik natijasida yuzaga keladigan risklar.

Iqtisodiy risklar — inflyatsiya, deflyatsiya, iqtisodiy o‘sish sur‘atlarining o‘zgarishi, iqtisodiy sikllarning tebranishi bilan bog‘liq risklar.

Valyuta risklari — milliy valyuta kursining o‘zgarishi natijasida yuzaga keladigan risklar [3].

Tizimli risklarning o‘ziga xos xususiyati shundaki, ni diversifikatsiya qilish orqali butunlay bartaraf etish mumkin emas. Bu risklar bozorning ajralmas qismi bo‘lib, barcha iqtisodiy subyektlar ularga ma‘lum darajada duchor bo‘ladi.

Tizimli bo‘lmagan risklar — muayyan korxona yoki tarmoq faoliyatiga xos bo‘lgan, diversifikatsiya qilish orqali kamaytirilishi mumkin bo‘lgan risklardir [4].

Kredit riski — kontragent tomonidan o‘z majburiyatlarini bajarmaslik yoki lozim darajada bajarmaslik natijasida yuzaga keladigan risk. Bu risk, ayniqsa, banklar va moliya institutlari faoliyatida muhim ahamiyat kasb etadi. Kredit riski qarz oluvchining to‘lov qobiliyatining yomonlashishi, kredit tarixining salbiy bo‘lishi yoki garov qiymatining pasayishi natijasida yuzaga kelishi mumkin.

Likvidlik riski — korxonaning o‘z majburiyatlarini o‘z vaqtida va to‘liq bajarish uchun yetarli pul mablag‘lariga ega bo‘lmasligi ehtimoli [5]. Bu risk ikki shaklda namoyon bo‘ladi: bozor likvidligi riski (aktivni bozor bahosida tezda sota olmaslik) va moliyalashtirish likvidligi riski (majburiyatlarni bajarish uchun yetarli mablag‘ topa olmaslik).

Operatsion risk — ichki jarayonlarning, xodimlar faoliyatining, tizimlarning yetarli darajada samarali ishlamasligi yoki tashqi omillar ta‘sirida yuzaga keladigan yo‘qotishlar riski. Bu risklar qatoriga xodimlarning xatolari, firibgarlik, texnologik nosozliklar, tabiiy ofatlar va boshqa shunga o‘xshash hodisalar kiradi.

Bozor riski — foiz stavkalari, valyuta kurslari, qimmatli qog‘ozlar bahosi va boshqa bozor omillarining noqulay o‘zgarishi natijasida yuzaga keladigan risklardir. Bozor riski o‘z navbatida foiz riski, valyuta riski va narx riskiga bo‘linadi.

Yuqoridagi tasnifdan tashqari, moliyaviy risklarni vaqt omiliga ko‘ra qisqa muddatli va uzoq muddatli risklarga, ta‘sir darajasiga ko‘ra yuqori, o‘rta va past risklarga, kelib chiqish manbaiga ko‘ra ichki va tashqi risklarga ajratish mumkin.

Moliyaviy risklarning iqtisodiy ahamiyati

Moliyaviy risklarning iqtisodiy ahamiyati ularning iqtisodiy subyektlar faoliyatining turli jabhalariga ko‘rsatadigan ta‘siri bilan belgilanadi. Bu ahamiyatni quyidagi jihatlar orqali ochib berish mumkin:

Birinchidan, moliyaviy risklar korxonalarning moliyaviy natijalariga bevosita ta‘sir ko‘rsatadi. Yuqori darajadagi risklar kutilmagan yo‘qotishlarga, foydaning kamayishiga va hatto bankrotlikka olib kelishi mumkin. Shu bois, risklarni to‘g‘ri baholash va boshqarish korxonaning moliyaviy barqarorligini ta‘minlashning asosiy shartidir.

Ikkinchidan, moliyaviy risklar investitsion qarorlar qabul qilish jarayonida markaziy rol o‘ynaydi. Investorlar odatda yuqori risk bilan bog‘liq investitsiyalardan yuqori daromad kutadilar. Risk va daromad o‘rtasidagi muvozanatni to‘g‘ri belgilash optimal investitsion portfelni shakllantirishning asosiy tamoyilidir.

Uchinchidan, moliyaviy risklar moliya bozorlarining samarali faoliyat yuritishiga ta‘sir ko‘rsatadi. Bozor ishtirokchilari risklarni to‘g‘ri baholay olsalar, bu resurslarning samarali taqsimlanishiga xizmat qiladi. Aksincha, risklarni yetarlicha baholamaslik bozor muvozanatining buzilishiga va moliyaviy pufakchalarning shakllanishiga olib kelishi mumkin.

To‘rtinchidan, moliyaviy risklar makroiqtisodiy barqarorlikka ta‘sir ko‘rsatadi. Moliyaviy sektorda to‘plangan risklar tizimli xarakter kasb etib, butun iqtisodiyotga tarqalishi mumkin. 2008 yilgi jahon moliyaviy inqirozi buning yaqqol misolidir. Shu sababli, markaziy banklar va nazorat qiluvchi organlar moliyaviy tizimdagi risklarni monitoring qilish va boshqarishga alohida e‘tibor qaratadilar.

Moliyaviy risklarni boshqarishning zarurligi va usullari

Moliyaviy risklarni boshqarish — bu risklarni aniqlash, baholash va ularni minimallashtirish bo‘yicha chora-tadbirlar tizimidir. Bu jarayonning zarurligi bir qator omillar bilan izohlanadi:

Birinchidan, risklarni boshqarish korxonaning moliyaviy barqarorligini ta‘minlaydi. Riskli vaziyatlarning oldindan bashorat qilinishi va ularga qarshi choralar ko‘rilishi kutilmagan yo‘qotishlarning oldini oladi [6].

Ikkinchidan, risklarni boshqarish korxona qiymatini oshirishga xizmat qiladi. Samarali risk menejmenti investorlar ishonchini oshiradi, kapital qiymatini pasaytiradi va natijada korxonaning bozor qiymati ortadi [7].

Uchinchidan, risklarni boshqarish korxonaning strategik maqsadlariga erishish imkonini beradi. Riskli vaziyatlar oldindan bashorat qilingan taqdirda, korxona o‘z strategiyasini moslashtirish va noaniqlik sharoitida ham rejalashtirilgan natijalarga erishish imkoniyatiga ega bo‘ladi.

To‘rtinchidan, risklarni boshqarish qonunchilik va me‘yoriy talablarni bajarish uchun zarur. Ko‘plab mamlakatlarda, xususan, bank va moliya sektorida faoliyat yurituvchi tashkilotlar uchun risklarni boshqarish tizimining mavjudligi majburiy hisoblanadi [8].

Moliyaviy risklarni boshqarish jarayoni bir necha bosqichni o‘z ichiga oladi. *Birinchi bosqich* — risklarni aniqlash, ya‘ni korxona faoliyatida mavjud bo‘lgan yoki yuzaga kelishi mumkin bo‘lgan risklarni belgilash. *Ikkinchi bosqich* — risklarni baholash, ya‘ni ularning yuz berish ehtimoli va potensial zarar miqdorini hisoblash. *Uchinchi bosqich* — risklarni kamaytirish strategiyalarini tanlash va amalga oshirish. *To‘rtinchi bosqich* — monitoring va nazorat, ya‘ni risklar holatini kuzatish va boshqaruv samaradorligini baholash. [9]

Moliyaviy risklarni boshqarishning asosiy usullari quyidagilardan iborat:

Diversifikatsiya — riskni turli aktivlar, loyihalar yoki faoliyat yo‘nalishlari o‘rtasida taqsimlash orqali umumiy risk darajasini pasaytirish usuli. Diversifikatsiya, asosan, tizimli bo‘lmagan risklarni kamaytirishda samarali hisoblanadi.

Xedjlash — derivativ moliyaviy vositalar (forvard, fyuchers, opsiyon, svop) yordamida narx o‘zgarishi riskidan himoyalaniş usuli [citation:2; citation:5]. Xedjlash, ayniqsa, bozor risklaridan himoyalanişda keng qo‘llaniladi.

Sug‘urtalash — sug‘urta kompaniyasi bilan tuzilgan shartnoma asosida yuzaga kelishi mumkin bo‘lgan zararni qoplash mexanizmi. Bu usul, odatda, kam uchraydigan, ammo katta zarar keltirishi mumkin bo‘lgan risklar uchun samarali.

Limitlash — ayrim operatsiyalar yoki faoliyat turlari bo‘yicha maksimal yo‘qotishlar miqdorini cheklash. Bu usul orqali korxona o‘z zimmasiga oladigan risk darajasini nazorat qilish imkoniyatiga ega bo‘ladi.

Zaxiralash — kutilmagan yo‘qotishlarni qoplash uchun maxsus zaxira fondlarini shakllantirish. Bu usul, ayniqsa, banklar va boshqa moliya institutlari faoliyatida keng qo‘llaniladi.

Zamonaviy sharoitda moliyaviy risklarni boshqarishda raqamli texnologiyalardan foydalanish muhim ahamiyat kasb etmoqda. Sun‘iy intellekt, katta hajmdagi ma‘lumotlarni tahlil qilish (Big Data), blokcheyn texnologiyalari risklarni aniqroq baholash va samaraliroq boshqarish imkonini beradi [10]. Masalan, sun‘iy intellekt asosida ishlaydigan tizimlar kredit riskini baholashda, firibgarlik operatsiyalarini aniqlashda va bozor tendensiyalarini prognoz qilishda keng qo‘llanilmoqda.

Xalqaro miqyosda moliyaviy risklarni boshqarish sohasida Bazel qo‘mitasining standartlari muhim ahamiyatga ega. Ushbu standartlar, ayniqsa, banklar uchun kapital yetarliligi, likvidlilik va boshqa risk ko‘rsatkichlari bo‘yicha minimal talablarni belgilaydi [11]. Bazel III deb nomlanuvchi so‘nggi standartlar 2008 yilgi moliyaviy inqiroz saboqlarini hisobga olgan holda ishlab chiqilgan bo‘lib, banklarning risklarga chidamliligini oshirishga qaratilgan.

Moliyaviy risklar zamonaviy iqtisodiyotning ajralmas qismi bo‘lib, ularning iqtisodiy ahamiyati va ularni boshqarish zarurati tobora ortib bormoqda. Tadqiqot shuni ko‘rsatadiki, moliyaviy risklarning to‘g‘ri tushunilishi va samarali boshqarilishi nafaqat alohida korxonalarning moliyaviy barqarorligini ta‘minlash, balki butun iqtisodiy tizimning mustahkamligini kafolatlash uchun ham muhim ahamiyatga ega. Risk tushunchasining iqtisodiy mazmuni tarixiy taraqqiyot davomida boyib, takomillashib borgan. Hozirgi kunda risk nafaqat zarar ko‘rish ehtimoli, balki boshqarilishi mumkin bo‘lgan obyekt sifatida qaraladi. Moliyaviy risklarning turli mezonlar asosida tasniflanishi ularni aniqroq aniqlash va har bir risk turiga mos boshqaruv usullarini qo‘llash imkonini beradi. Moliyaviy risklarni boshqarish jarayoni murakkab va ko‘p bosqichli bo‘lib, u risklarni aniqlash, baholash, kamaytirish va monitoring qilish bosqichlarini o‘z ichiga oladi. Bu jarayonda diversifikatsiya, xedjlash, sug‘urtalash, limitlash va zaxiralash kabi usullar keng qo‘llaniladi. Zamonaviy texnologiyalar, xususan, sun‘iy intellekt va katta hajmdagi ma‘lumotlarni tahlil qilish tizimlari risklarni boshqarish samaradorligini oshirishda muhim rol o‘ynamoqda. Xulosa qilib aytganda, moliyaviy risklarni boshqarish tizimini takomillashtirish, xalqaro standartlarni joriy etish va zamonaviy texnologiyalardan foydalanish iqtisodiy subyektlarning moliyaviy barqarorligini ta‘minlashning asosiy shartidir. Bu sohadagi tadqiqotlarni davom ettirish, yangi usullarni ishlab chiqish va mavjudlarini takomillashtirish iqtisodiyotning jadal rivojlanishiga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:

1. Oldfield, G. S., & Santomero, A. M. (1995). The place of risk management in financial institutions. Wharton School, University of Pennsylvania.
2. Бригхэм Юджин Ф., Эрхардт М. С. (2007). Финансовый менеджмент. – СПб.: Питер.
3. Найт Ф. (2013). Риск, неопределенность и прибыль / пер. с англ. — М.: Дело.
4. Маликов Т. (1996). Молиявий қарор қабул қилиш асослари. – Т.: "Шарк" нашриётматбаа концернининг Бош тахририяти.
5. Tuxtabayev J. Sh., Eshbayev A. X. (2021). Risklarni boshqarish. – T.: Innovatsion rivojlanish nashriyot matbaa uyi.
6. Shamsiyev D. (2024). Aksiyadorlik jamiyatlarida moliyaviy risklarni boshqarishning iqtisodiy ahamiyati. Iqtisodiy taraqqiyot va tahlil, 2024(3).
7. Babayev S. va boshqa. (2025). Layihələrdə maliyyə risklərinin idarə edilməsi strategiyaları. Azərbaycan Elm Merkezi.
8. Eshdavatov H. (2025). Financial risks in finance and the importance of calculating them. Pedagog, 81(1), 328–330.
9. Meliyev A. M., Qarshiyev S. (2024). Moliyaviy boshqaruv mazmuni va mohiyati. Samarqand iqtisodiyot va servis instituti.

UDK: 336.76

**BARQAROR MOLIALASHTIRISH GLOBAL BOZORLARI: ZAMONAVIY
TENDENSIYALAR VA RIVOJLANISH MUAMMOLARI**

**ГЛОБАЛЬНЫЕ РЫНКИ УСТОЙЧИВОГО ФИНАНСИРОВАНИЯ: СОВРЕМЕННЫЕ
ТЕНДЕНЦИИ И ВЫЗОВЫ РАЗВИТИЯ**

**GLOBAL MARKETS FOR SUSTAINABLE FINANCING: MODERN TRENDS AND
DEVELOPMENT CHALLENGES**

Nosirov Suxrobjon Nodirjon o‘g‘li

Mirzo Ulug‘bek nomidagi O‘zbekiston Milliy universiteti
Iqtisodiyot fakulteti, Moliya va Kredit kafedrasi stajyor o‘qituvchisi

Annotatsiya

Maqolada global moliya tizimida barqaror moliyalashtirish bozorlarining rivojlanish tendensiyalari va mavjud muammolari tahlil qilingan. ESG (Environmental, Social and Governance) tamoyillariga asoslangan investitsiyalar, yashil obligatsiyalar, barqaror kreditlar va yashil sukuklar bozorining rivojlanish dinamikasi o‘rganilgan. Tadqiqot natijalari barqaror moliyalashtirish instrumentlari global moliyaviy tizimning muhim tarkibiy qismiga aylanayotganligini ko‘rsatdi. Shu bilan birga, greenwashing, ESG standartlarining turlicha talqini, moliyaviy va texnik resurslar yetishmasligi hamda mintaqaviy tafovutlar ushbu bozor rivojlanishidagi asosiy muammolar sifatida aniqlandi.

Kalit so‘zlar: ESG, barqaror moliyalashtirish, yashil obligatsiyalar, yashil sukuklar, iqlim investitsiyalari.

В статье анализируются тенденции развития и существующие проблемы рынков устойчивого финансирования в глобальной финансовой системе. Изучается динамика развития рынка инвестиций, основанных на принципах ESG (экологические, социальные и управленческие аспекты), зеленых облигаций, устойчивых кредитов и зеленых сукуков. Результаты исследования показывают, что инструменты устойчивого финансирования становятся важной составляющей глобальной финансовой системы. При этом в качестве